

Zájem osob ve výkonu trestu o vzdělávání: Příklad kuřimské věznice

Lenka Slepíčková, Petr Horehled'

Abstrakt česky:

Vzdělávání ve vězení se ve výzkumech ukazuje jako důležitý faktor, bránící recidivě. Správně zvolené vzdělávací programy ve vězení vedou ke snížení násilného chování a zlepšení prostředí ve věznicích. Vzdělávání také zlepšuje kompetence vězňů pro nalezení zaměstnání po propuštění z výkonu trestu. Výzkum se zabývá postoji ke vzdělávání u vězňů z věznice Kuřim, zúčastnilo se jej 85 odsouzených. Data ukázala, že větší účast na vzdělávacích programech mají vězni, kteří absolvují svůj již několikátý trest odnětí svobody, dále vězni mladší, ženatí a ti, kteří nejsou spokojeni se svým vzděláním. Naopak, korelace mezi účastí na vzdělávacích programech a pracovní aktivitou vězňů nebyla v datech potvrzena. Výzkum dále ukázal, že nejoblíbenější vzdělávací aktivitou ve vězení je návštěva knihovny, zatímco náboženské vzdělávání nebo studium jsou nejméně častými vzdělávacími aktivitami ve vězení.

Abstrakt anglicky:

Since 1990, the researches have shown that prisoners who attend educational programs are less likely to return to prison following their release, the right kind of educational program leads to less violence by inmates and a more positive prison environment and improve the inmates' capabilities for employment after being released. The aim of the present study was to examine inmates' attitudes towards education. The participants were 85 inmates from prison in Kuřim. The research showed that inmates with who are not in prison for the first time, younger ones, married and dissatisfied with their education are more likely to participated on the educational activities in a prison, while the correlation between participation on educational activities and working activity was not confirmed by the data. The most popular educational activities in a prison is visiting library, while religious education or attending study programme is less frequent activity in prison.

Klíčová slova česky: vzdělávání odsouzených, postoje odsouzených ke vzdělávání, vězení, začlenění vězňů do společnosti

Klíčová slova anglicky: education of inmates, attitudes of inmates toward education, prisons, reintegration of prisoners

Úvod

Historický vývoj pojetí trestu odnětí svobody směřuje od důrazu na izolaci a potrestání odsouzeného k akcentu na jeho nápravu a úspěšné začlenění do společnosti coby prevenci recidivy. Podle § 23 odst. 1 trestního zákona je účelem výkonu trestu odnětí svobody chránit

společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestných činů a vychovat jej k řádnému životu. Pedagogickým a výchovným působením na odsouzené, které je hlavním prostředkem jejich nápravy, se zabývá penitenciární pedagogika. Její činnost má směřovat k odstranění nežádoucí formy chování, utváření osobnosti ve smyslu pozitivních společenských norem a cílů, překonávání protisociálních tendencí, k učení přizpůsobovat se a k odstranění nežádoucích návyků odsouzených (Sochůrek, J., 2007).

Dosáhnout začlenění odsouzených do společnosti po jejich propuštění nelze bez jejich účasti na placené práci, která je v moderní společnosti nejen zdrojem příjmu, ale také sociálního statusu a identity jedince. Je také základní formou jeho vztahu se společností (Mareš, P., 2004). Klíčovou podmínkou pro získání práce je vzdělání.

Účast na vzdělávacích programech ve vězení je účinným způsobem nabytí kompetencí pro získání zaměstnání, a tím i začlenění se do společnosti a pozbytí motivů pro recidivu. Četné výzkumy ukazují, že vězni, kteří procházejí ve vězení vzdělávacími programy, se do vězení vrací méně často. Například Clarkův výzkum ve státě New York ukázal, že do výkonu trestu se vrátilo jen 26,4 % vězňů, kteří ve vězení získali vzdělání, oproti 44,6 % vězňů, kteří se ve vězení nevzdělávali (Clark, D., 1991). K podobným výsledkům došel Allen, který zkoumal vězeňské programy v Oklahomě – recidivy se dopustilo 25 % vězňů, kteří získali praktické vzdělání, oproti 77 % vězňů, kteří se vzdělávacích aktivit neúčastnili (Allen, J. P. 1988). Parker (Parker, E. A., 1990) dokumentoval rozvoj sociálních kompetencí a zvýšení sebevědomí vězňů v průběhu jejich vzdělávání ve vězení ve státě New York.

Vzdělávací programy také zlepšují situaci vězňů v průběhu výkonu trestu – jejich správná volba vede k menšímu násilí mezi odsouzenými a k lepší atmosféře ve věznici. Vzdělání přináší kromě rozvoje ekonomické kapacity vězňů také zlepšení sociálních vztahů a občanské odpovědnosti, které se projevuje v průběhu výkonu trestu i po jeho ukončení (Vacca, J. S. 2004).

Dalším impulsem k rozvoji vzdělávacích programů ve vězení jsou politiky rovných příležitostí, které mají zaručit stejná práva všem občanům. V tomto ohledu může být tradiční pojetí inkluzivního vzdělávání, které se primárně spojuje s většinovým vzděláním, rozšířeno ve snaze zahrnout do edukačního procesu také vězně, a to v rámci stejných standardů a příležitostí, jaké má většinová společnost.

Vězni jsou zároveň populací s nízkým vzděláním – často mají potíže i se čtením a psaním a je mezi nimi řada takových, kteří nedokončili ani základní vzdělání nebo nedosáhli výučního listu nebo maturity, protože ze školy odešli předčasně. Mají minimální znalosti,

kompetence a postoje nutné pro získání zaměstnání a negativní postoj ke vzdělání (Paul, M. 1991).

Hlavním nástrojem k dosažení výchovného působení na odsouzené jsou programy zacházení a s nimi související volnočasové aktivity. Realizace programů zacházení je jednou z hlavních priorit činnosti Vězeňské služby. Jejich vymezení vyplývá z příslušných zákonů, vyhlášek a dalších interních předpisů, upravujících výkon trestu odnětí svobody.

Legislativní vymezení výkonu trestu je založeno na aktivním naplnění času stráveného odsouzeným ve věznici, a to při kombinaci aktivit povinných (stanovených věznicí s ohledem na specifika odsouzeného) a dobrovolných (nabídnutých odsouzenému a jím zvolených). Program zacházení se týká konkrétních okolností trestu, tzn. zejména délky, charakteristiky osobnosti odsouzeného a příčin trestné činnosti. V daném kontextu by tedy měl individuální program zacházení vycházet z konkrétních specifíků, rizik a potřeb jednotlivce (např. opakovaný výkon trestu, dosažené vzdělání a kvalifikace, příčiny kriminálního jednání, sociální zázemí atd.), na nichž by měl být založen cíl programu zacházení (vyjádření změn, ke kterým by měl odsouzený dospět na základě zacházení ve výkonu trestu). Každému odsouzenému (vyjma odsouzených s trestem ve výměře nepřesahující 3 měsíce) je stanoven program zacházení, založený na komplexní zprávě o odsouzeném, zpracované při nástupu do výkonu trestu v nástupním oddělení, na základě psychologických, sociálních, pedagogických a lékařských posouzení a doporučení odborných zaměstnanců.

Na výběru vhodných variant aktivit programu zacházení se odsouzený aktivně podílí. Pokud si nezvolí aktivity z nabídky věznice, resp. odmítá nabízený výběr programu zacházení, je mu určen minimální program zacházení (ten by měl být vyjádřením základních povinností odsouzeného, jeho aktivního přístupu a výchovného působení trestu).

Mají-li být vzdělávací programy ve vězení úspěšné, musí být šity na míru vězeňské kultury a sociokulturnímu zázemí vězňů, kteří mají malé sebevědomí a jen málo pozitivních zkušeností se vzděláním. Vězeňské prostředí navíc vzdělávací snahy limituje samo o sobě – je v něm minimum intelektuálních stimulů, v důsledku organizace vězení je těžké poskytovat vzdělávací programy s určitou kontinuitou (tresty o různé délce, změna věznice v průběhu výkonu trestu, nahodilé zařazování vězňů do pracovních programů atd.), proti vzdělání zde působí často i tlak spoluvězňů, protože minimální a velmi nízké vzdělání je ve vězení normou a pravidlem (Paul, M. 1991). Věznice se ve snaze poskytovat vzdělávací programy potýkají také s nedostatkem financí, personálu či prostoru. Problematická je také motivace vězňů k účasti na nabízených programech.

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaké postoje mají ke vzdělávání ve vězení samotní odsouzení. Chceme odpovědět na otázku, jaký typ odsouzených má největší zájem o vzdělávací programy a jaký typ odsouzených naopak zájem nejmenší. Naše informace mohou pomoci odhalit „slabá místa“ vězeňských vzdělávacích programů v konkrétní věznici, a napovědět tak odpovědným osobám, kteří z vězňů se jejich nabídkou cítí málo osloveni. Prostředkem k tomu nám bude analýza dat kvantitativních dat získaných přímo od odsouzených ve věznici Kuřim.

Prostředí výzkumu a sběru dat – Věznice Kuřim

Pro odpověď na výše uvedenou výzkumnou otázku použijeme dat z dotazníkového výzkumu, který proběhl ve věznici Kuřim na přelomu let 2010/2011 jako výzkum k diplomové práci.¹ Věznice Kuřim je určena pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů starších 18 let, kteří byli soudem zařazeni k výkonu trestu do věznice s ostrahou. Jsou zde i oddělení pro výkon trestu mladých dospělých (s dozorem) a specializované oddělení pro výkon trestu sexuálních delikventů (s ostrahou). Vězni jsou ubytováni na společných ložnicích s průměrnou kapacitou 10 lůžek, jsou zde však i pokoje pro 4 nebo 18 odsouzených. Aktuální počet odsouzených je 650 osob.

Zabezpečení správného chodu věznice a dodržování zákonných norem zajišťuje 252 zaměstnanců, z nichž je 145 příslušníků ve služebním poměru a 107 občanských pracovníků. Věznice vytváří podmínky pro zaměstnávání odsouzených ve středisku hospodářské činnosti, ve svém vlastním provozu a u soukromých firem. Dlouhodobě se zaměstnanost vězňů pohybuje kolem 58 %. K získání a udržení pracovních návyků je nabízena i možnost brigádní práce bez nároku na odměnu, při pomocných pracích pro potřeby věznice a v rukodělných dílnách. Odsouzení mají možnost zdokonalovat se formou samostudia v cizích jazycích i v mateřském jazyku. Speciální výchovné aktivity probíhají individuální i skupinovou formou a zajišťují je specialisté z oddělení výkonu trestu. Jde o sociálně-psychologický výcvik, arteterapii, psychoterapii, terapeutické aktivity v rámci poradny drogové prevence. Věznice spolupracuje s nevládní neziskovou organizací Podané ruce, jehož pracovníci poskytují služby v oblasti drogových závislostí. Součástí práce s vězni jsou i aktivity pro volný čas, například sportovní, hudební, výtvarný, modelářský kroužek. Ve vězeňské knihovně je k dispozici více než 4500 titulů.

¹ Autoři textu děkují Mgr. et Mgr. Petře Kučerové, absolventce Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, za laskavé poskytnutí vyplněných dotazníků.

Průběh sběru dat

Výzkumu se zúčastnilo 100 respondentů z řad odsouzených, 22 respondentů z oddělení sexuálních delikventů 20 respondentů z oddělení prvotrestaných, 15 respondentů z nekuřáckého oddělení, 15 respondentů z nástupního oddělení, 8 respondentů z výstupního oddělení a 5 respondentů z oddělení bezdrogové zóny. Vyplňování dotazníku proběhlo za asistence speciální pedagožky věznice na jednotlivých odděleních, v prostoru společenské místnosti. Všem respondentům byla předložena stejná verze dotazníku, z celkového počtu 100 rozdaných dotazníků bylo ke zpracování použito 85, ostatní byly z důvodu nevyplnění nebo nekompletního vyplnění vyřazeny. Vzhledem k tomu, že výběr odsouzených neproběhl náhodně, ale účelově (byl v režii vězeňské služby), a také tomu, že odsouzení z věznice Kuřim nejsou reprezentativním vzorkem populace vězňů v České republice, je analýza získaných dat jen popisná, vynechává statistické procedury a neusiluje o zobecnění. Dá se však předpokládat, že nalezené vztahy jsou platné i pro věznice podobného typu.

Na výše charakterizovaných datech jsme ověřovali tyto hypotézy:

Hyp. 1: *Vězni, kteří jsou spokojeni se svým vzděláním, mají menší zájem o vzdělávací aktivity ve vězení než vězni, kteří nejsou spokojeni se svým vzděláním.*

Hyp. 2: *Mladší vězni mají větší zájem o vzdělávání než starší vězni.*

Hyp. 3: *Ženatí a svobodní vězni mají větší zájem o vzdělávání než vězni rozvedení.*

Hyp. 4: *Vězni, kteří ve vězení pracují, mají větší zájem o vzdělávání než vězni, kteří v současnosti nepracují.*

Hyp. 5: *Recidivisté mají menší zájem o vzdělání než prvotrestaní.*

Indikátorem zájmu o vzdělávání pro nás nebyly postoje vězňů ke vzdělání, nebo jejich deklarovaný zájem, i když obojí bylo dotazníkem zjišťováno. Za validnější indikátor zájmu o vzdělávání považujeme spíše než postoje samotné činy vězňů, konkrétně jejich aktivní zapojení se do různých vzdělávacích aktivit v průběhu výkonu trestu. V dotazníku byli dotazováni na své zapojení se do pěti typů takových aktivit, konkrétně se otázky týkaly participace na 1. Vzdělávacích programech, 2. Speciálně-výchovných programech, 3. Náboženského vzdělávání, 4. Využívání knihovny, 5. Studia. Z otázek na tyto aktivity jsme vytvořili sumační index, kdy každá odpověď ano (tedy participaci na dané aktivitě) přidává do tohoto indexu 1 bod. Index tedy může nabývat hodnot 0 – 5: hodnotu indexu 0 získávají ti

vězni, kteří se neúčastní žádné vzdělávací aktivity (jejich zájem o vzdělávání je tedy nulový) a hodnotu indexu 5 vězni, kteří se účastní všech pěti možných vzdělávacích aktivit (jejich zájem o vzdělávání je tedy v kontextu věznice Kuřim maximální). Hodnota tohoto indexu tedy v rámci našeho výzkumu indikuje zájem vězně o vzdělávání a jako závisle proměnná je porovnávána s hodnotami nezávislých proměnných, jako je věk, rodinný stav, pořadí trestu atd.

Výsledky a analytická zjištění

Dříve než naše zjištění posoudíme ve vztahu ke stanoveným hypotézám, podívejme se obecně na zájem o vzdělání dotazovaných vězňů. V první řadě uvedme, jaké vzdělání vlastně vězni ve věznici Kuřimi mají, ve srovnání se vzděláním obecné mužské populace v ČR a vězeňské mužské populace v ČR.

Tab. 1. Proporce osob v jednotlivých vzdělanostních kategoriích: srovnání obecné populace v ČR, vězeňské populace v ČR a respondentů výzkumu (v %)

	populace ČR (muži)*	vězni v ČR (muži)**	respondenti výzkumu (věznice Kuřim)
bez ZŠ	x***	3,1	x
zvl. škola	x	2,8	x
ZŠ	11,9	40,5	36,9
VYUČ	29,8	40,8	42,5
SŠ	21,4	10,1	30,7
VŠ	11,9	1,2	14,8

N = 73

* Dle údajů Českého statistického úřadu (2010)

** Dle údajů Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky (2010).

*** Údaj nebyl zjišťován

Z údajů uvedených v tabulce č.1 je patrné, že vězni ve věznici Kuřim patří mezi vězeňskou populaci v ČR k těm vzdělanějším: podstatně více jich získalo maturitní vzdělání a vysokou školu, v posledně jmenované vzdělanostní kategorii dokonce předčili obecnou populaci ČR. Vidíme dále, že mezi vězni obecně (a věznice Kuřim není výjimkou) je značná část těch, kteří dosáhli jen základního vzdělání; naprostá většina z nich nemá maturitu.

Sledujeme-li rozložení hodnoty indexů zájmu o vzdělání vězňů (tab. 2), můžeme zjistit, že 16,5 % vězňů se do žádné z pěti sledovaných vzdělávacích aktivit nezapojuje, třetina z nich se věnuje jen jedné aktivitě, čtyřem z pěti zjišťovaných aktivit se věnuje 8,2 %

vězňů a žádný z nich nedosáhl maximální hodnoty indexu, tedy maximálního se zapojení do vzdělávacích aktivit.

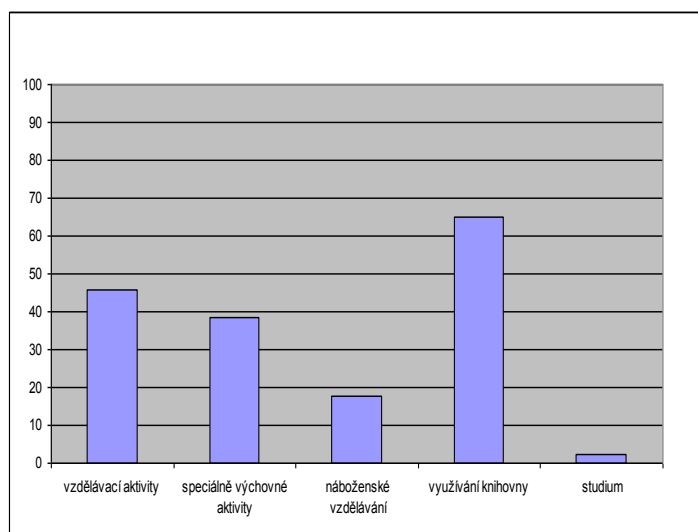
Tab. 2. Procentuální rozložení hodnot indexu zájmu o vzdělání

0	16,5
1	33
2	27,1
3	15,3
4	8,2

N = 85

Nyní se podívejme, jaké typy aktivit jsou ve vězení nejoblíbenější (viz graf 1): je to bezesporu využívání knihovny, které v dotazníku uvedlo 65, 1 % vězňů, dále zapojení se do vzdělávacích (45, 8 % vězňů) a speciálně výchovných aktivit (38, 6 % vězňů). Podstatně méně populární je mezi vězni náboženské vzdělávání (věnuje se mu 17, 6 % vězňů). Méně než 3 % vězňů studuje.

Graf 1. Zapojení se do různých typů aktivit (% vězňů)

N = 85

Z odpovědí vězňů dále vyplynulo, že jsou se vzděláním, kterého dosáhli, častěji spokojeni než nespokojeni – svou spokojenost s dosaženým vzděláním vyjádřilo 56 % vězňů, 42,7 % odpovědělo na otázku o spokojenosti se svým dosaženým vzděláním záporně. Není překvapující, že vyjádřená spokojenost se váže na vzdělání – mezi vězni se základním vzděláním je nespokojených 61, 5 %, mezi vysokoškoláky jen 22, 2 %. Spokojenost vězňů

s dosaženým vzděláním ovlivňuje účast na vzdělávacích aktivitách, jak ukázala následující část analýzy, která se věnuje testování hypotéz.

Hyp. 1: *Vězni, kteří jsou spokojeni se svým vzděláním, mají menší zájem o vzdělávací aktivity ve vězení než vězni, kteří nejsou spokojeni se svým vzděláním.*

Tab. 3. Účast na vzdělávacích aktivitách podle spokojenosti/nespokojenosti s dosaženým vzděláním (v %)

	spokojený	nespokojený
Náboženské vzdělání	11,9	21,9
Vzdělávací aktivity	41,5	58,1
Speciálně výchovné aktivity	39	37,5
Studium	4,9	0
Knihovna	55	75

N = 73 - 75

Z tabulky č.3 je zřejmé, že vězni, kteří jsou spokojeni se svým vzděláním, projevují pasivnější vztah ke vzdělání ve vězení, než vězni, kteří nejsou spokojeni se svým vzděláním. Platí to zejména v případě využívání knihovny, speciálně výchovných aktivit a vzdělávacích aktivit. Vědomí nedostatečnosti vlastního vzdělání tak může být stimulem pro zapojení se do aktivit souvisejících se vzděláním v průběhu výkonu trestu. Hypotéza 1 byla potvrzena.

Hyp. 2: *Mladší vězni mají větší zájem o vzdělávání než starší vězni.*

Tab. 4. Zájem o vzdělávání a věk odsouzených

Věk	INDEX ZÁJMU O VZDĚLÁVÁNÍ
18-29	2
30-41	1,6
42-53	1,7
54-65	1

N = 83

Tabulka č.4 porovnává hodnotu indexu zájmu o vzdělávání v jednotlivých věkových kategoriích odsouzených – vidíme, že zatímco nejmladší věkové kategorie vězňů se zapojovaly do průměrně dvou vzdělávacích aktivit v průběhu výkonu trestu, v nejstarší věkové kategorii (54 – 65 let) byli vězni zapojeni průměrně do jedné vzdělávací aktivity. Je

zřejmé, že mladší vězni cítí větší tlak na aktivní využití času stráveného ve vězení, zatímco starší vězni jsou výrazně pasivnější. Hypotéza 2 tedy byla potvrzena.

Hyp. 3: *Ženatí a svobodní vězni mají větší zájem o vzdělávání než vězni rozvedení.*

Tab. 5. Zájem o vzdělávání a rodinný stav odsouzených

Stav	INDEX ZÁJMU O VZDĚLÁVÁNÍ
Ženatý	1,7
Rozvedený	1,4
Svobodný	1,7
Vdovec	2,3

N = 85

Zajímavé výsledky přineslo testování třetí hypotézy, týkající se vztahu mezi rodinným stavem vězňů a zájmem o vzdělání. Vidíme, že dle předpokladu mají nejmenší zájem o vzdělání vězni rozvedení (i když rozdíl mezi nimi a ženatými vězni není příliš výrazný), ovdovělí vězni ale předstihli svým zájmem o vzdělání ženaté odsouzené, zapojovali se průměrně do 2, 3 aktivit, zatímco ženatí vězni (stejně jako svobodní) do průměrně 1, 7 aktivit. Zatímco pro první zmíněný vztah existuje snadné vysvětlení – existence manželských závazků stimuluje využití času ve vězení ke vzdělávacím aktivitám, zatímco skutečnost rozvodu vede k rezignaci a pasivitě ohledně vzdělání, výrazně větší zájem vdovců o vzdělání je obtížné vysvětlit. Hypotéza 3 byla potvrzena.

Hyp. 4: *Vězni, kteří ve vězení pracují, mají větší zájem o vzdělávání než vězni, kteří v současnosti nepracují.*

Tab. 6. Zájem o vzdělávání a pracovní aktivita odsouzených

Pracuje	INDEX ZÁJMU O VZDĚLÁVÁNÍ
Ano	1,1
Ne	1,7

N = 83

V tabulce č.6 vidíme, že vztah mezi zájmem o vzdělávání a pracovní aktivitou odsouzených funguje naopak, než předpokládá naše hypotéza – pracující vězni se zapojují do vzdělávacích aktivit méně než nepracující vězni. Může to souviset s organizací času ve vězení – vězeň zapojený do pracovních aktivit nemá tolik volného času, který by mohl vyplnit

aktivitami jinými. Zároveň nemusí pociťovat své vzdělání za nedostatečné, neboť se dovedl pracovní uplatnit i ve vězení. Spokojenost s vlastním vzděláním přitom, jak jsme viděli výše, předznamenává menší zájem o aktivity ve vězení, týkající se vzdělání. Hypotéza 4 byla vyvrácena.

Hyp. 5: *Recidivisté mají menší zájem o vzdělání než prvotně trestaní.*

Tab. 7. Zájem o vzdělávání a pořadí trestu

prvotrestaný	1,59
podruhé nebo potřetí trestaný	1,52
počtvrté a víckrát trestaný	2,17

N = 80

Překvapivá zjištění přineslo i zkoumání vztahu mezi zájmem o vzdělávání a pořadím trestu odsouzených – zatímco poprvé, podruhé či potřetí trestaní vězni projevují přibližně stejné zapojení se do vzdělávacích aktivit ve vězní (hodnota indexu je cca na úrovni 1,5), nejvíce se do nich zapojují vězni, kteří jsou trestaní počtvrté a víckrát („rekordmanem“ v našem výzkumu byl vězeň, absolvující svůj devátý trest odnětí svobody). Zatímco by se dalo předpokládat, že čím větším „nováčkem“ ve vězeňském prostředí je odsouzený, tím větší tendenci má zapojovat se do pozitivně sankcionovaných, tedy vzdělávacích aktivit, je tomu právě naopak. Toto zjištění poukazuje na to, že zapojení se do vzdělávacích aktivit ve vězení nefunguje pro odsouzené jen (nebo vůbec) jako příprava na budoucí život na svobodě a nutnost znovu se zapojit do sociálního života, ale spíše jako dobrý program pro pobyty ve vězení. Hypotéza 5 byla vyvrácena.

Závěry a diskuse

Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jaké postoje ke vzdělávání mají odsouzení. Zjistili jsme, že 16,5% vězňů se nezapojuje do žádné ze vzdělávacích aktivit. Největší zájem je o využívání knihovny a nejmenší o zájem je o náboženské vzdělávání. Jenom jedna třetina se věnuje jedné vzdělávací aktivitě a žádný z nich se nevěnuje všem nabízeným vzdělávacím aktivitám.

Naše zjištění vybízí k větší aktivitě pracovníků ve věznici v Kuřimi, aby vedli a motivovali odsouzené k většímu zájmu o vzdělávání v nabízených oblastech. Lidé ve vězení mají jinou hodnotovou orientaci a vzdělávání nepatří mezi nejvyšší příčky v žebříčku hodnot.

Tlak ostatních spoluvězňů taky hraje svou roli. Nikdo z odsouzených nebude nic dělat navíc – pokud v tom nebude vidět smysl, pokud nebude cítit užitečnost svého konání nebo smysl své námahy.

Odsouzení, jejichž vzdělání je nižší než vzdělání obecné české populace jsou se svým vzděláním poměrně spokojeni. Je to zajímavé zjištění, které dokazuje, že vzdělání nepovažují za prioritu ve svém životě a je mnoho jiných věcí, kterým přiřítají větší důležitost. Vzdělání pro ně není hodnotou, proto nemají zájem něco měnit a jsou spokojeni se stávajícím stavem. Z toho vyplývá i další zjištění, že mají nejnižší zájem o vzdělávací aktivity. Bylo potvrzeno, že vězni mladšího věku jsou ve vztahu ke vzdělávání aktivnější než vězni starší, kteří mají v průměru jenom jednu vzdělávací aktivitu. Mladší lidé cítí větší tlak na vzdělávání a kvalitnější využití času ve vězení než starší. Také existence manželských závazků stimuluje k větší odpovědnosti a k větší aktivitě využít smysluplně čas ve vězení, jak ukázala naše data.

Zaměstnaní vězni mají menší zájem o vzdělávání než ti, kteří nepracují. To je možné chápat tak, že zaměstnaní vězni tráví svůj čas smysluplně a určitým způsobem se realizují a jsou užiteční a práce jim přináší uspokojení. Nebojují tak s nudou a mají mnohem méně času a jsou unavenější než nepracující odsouzení.

Překvapením pro nás bylo zjištění, že recidivisté jsou mnohem aktivnější v přístupu ke vzdělávacím aktivitám než odsouzení poprvé nebo podruhé. Také se nabízí vysvětlení, že i když vzdělávání nevede k takovému cíli, jaký bychom předpokládali - tzn. využití v civilním životě a resociolizaci, je pro ně důležité, jako zábavné trávení volného času ve vězení. Předpokládá se, že jejich pobyt ve vězení je delší, a proto je pro ně užitečně strávený čas důležitý.

V dotazníkovém výzkumu vězňů, týkajícím se vzdělání, je na místě určitá skepse vůči výsledkům – je zřejmé, že účast vězňů na vzdělávacích aktivitách ovlivňuje řada vnějších faktorů (dostupnost aktivity pro konkrétního vězně, organizační uspořádání těchto aktivit atd.), a motivací pro vězně může být spíše než zájem o vzdělávání snaha profitovat z účasti na vzdělávacích programech (např. v podobě získání větší šance na podmíněčné propuštění atd.), nebo snaha jakkoli si ukrátit čas strávený ve vězení (viz také výzkum Foerster (Foerster, W. 1990) nebo Manger a kol. (Manger, T. a kol. 2011). Také výzkum tohoto tématu z pohledu samotných zaměstnanců věznice Kuřim ukázal, že za účastí vězňů na vzdělávacích aktivitách jsou často spíše pragmatické důvody než zájem o vzdělání (Vyzinová, N. 2010). K prohloubení našich znalostí o vztahu vězňů ke vzdělávání by zcela jistě pomohlo také

kvalitativní šetření, které by se navíc lépe vyrovnalo se snahou vězňů odpovídat na otázky tak, jak se od nich očekává, která často zkresluje výsledky kvantitativních výzkumů.

Použitá literatura:

ALLEN, J. P. Administering quality education in an adult correctional facility. *Community Services Catalist*. 1988, 18 (4), s. 28-29.

CLARK, D. *Analysis of return rates of inmate college program participants*. Nepublikovaná studie. New York State, 1991.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistická ročenka*. Praha, 2010.

FORSTER, W. The higher education of prisoners. In S. Duguid (ed). *Yearbook of correctional education*. Burnaby, BC: Institute for the Humanities, Simon Fraser University, 1990, s. 3-43.

Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. *Statistická ročenka. 2010*. Získáno 29.8.2011. Dostupné na http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/spr%C3%A1vn%C3%AD/statistiky/Statistik%C3%A9%20ro%C4%8Denky/rocenka_2010_v7.pdf .

MANGER, T. Prison inmates' educational motives: are they pushed or pulled? *Scandinavian Journal of Educational Research*. 2010, 54 (6), s. 535-547.

MAREŠ, P. Marginalizace, sociální vyloučení. In Sirovátka, T. *Sociální exkluze a sociální inkluze menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií a Georgetown, 2004, s. 15-29. ISBN 80-210-3455-6 (Masarykova univerzita), ISBN 80-86251-19-5 (Nakladatelství Georgetown).

PARKER, E. A. The social-psychological impact of a college education on the prison inmate. *Journal of Correctional Education*. 1990, 41 (3), s. 140-146.

PAUL, M. *When words are bars*. Kitchener, Ohio: Core Literacy (ED 334 371), 1991.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl: Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Technická univerzita, 2007. 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6.

VACCA, J. S. Educated prisoners are less likely to return to prison. *The Journal of Correctional Education*. 2004, 55 (4), s. 297-304.

VYZINOVÁ, N. Možnosti vzdělávání a volnočasových aktivit v penitenciárních zařízeních. Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. 2010.